

מחשבה קצרה על הדף

הרב יחזקאל הרטמן

SHORT MACHSHAVA ON THE DAF

כבא מצינא דף פז-א

טבעית (שם אלקים) והנהגה ניסית (שם הוי"ה), והנהגה הניסית היא הנהגה מסודרת שהיא חלק מסדר העולם.

ומבאר שזה מה שתמהה שרה, איך יהיה שינוי הטבע שהעמיד הקב"ה, הלא זהו כבודו שפעולתו לא תשתנה, ומה שאמרה "אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן", כוונתה על השי"ת, ור"ל הלא אדוני הוא השי"ת הוא הפועל אומן מבראשית ואין אחר שיחדש טבע אחר. והקב"ה אמר לאברהם ששרה אמרה "ואני זקנת", והכוונה על עצמו. ודבר זה הוא אמת שכך אמרה שרה. והשיב על כך הקב"ה "היפלא מהוי"ה דבר", דאמנם הטבע מוטבע בבריאה בשם אלקים, אך הניסים נפעלים ע"י שם הוי"ה שהוא סדר בפני עצמו. ומ"מ נחשב ששינה מפני השלום כיון שעפ"י הפשט הפשוט היה כאן שינוי, אבל יש כאן רמז לדבר שאינו שינוי ג"כ.

דף פז-ג

עד יעקב לא הוה חולשא

עד יעקב לא הוה חולשא בעולם, אתא יעקב בעא רחמי והוה חולשא. מבאר רש"י, שיחלה אדם לפני מותו ויצווה לביתו.

הגרעק"א מציין לתוס' ב"ב טז, בגבי הא דאברהם אבינו היתה אבן טובה תלויה בצווארו וכל חולה הסתכל בה והתרפא. והקשו התוס' דהרי עד יעקב אבינו לא היה חולי בעולם. ותירצו, חדא דגם קודם יעקב היה שייך שתהיה מחלה מחמת מכה. ועוד, דלא היה חולי של מיתה, אך היה חולי סתם.

עוד ציין הגרעק"א לראשונים על התורה (בראשית כא, יד) על מה שנאמר במעשה שילוח הגר וישמעאל, דהיה ישמעאל מורכב על שכמה של הגר, ופרש"י מפני שהיה חולה, וקשה שהרי לא היה בזמן אברהם חולי. וכתב החזקוני שלא דחולי מחמת צמאון היה שייך גם קודם יעקב. ובדעת זקנים (כא, טו) כתב שע"י גרמת היזק היה שייך לחלות ולמות, ושרה נתנה עין הרע בהגר ומכוח זה היה שייך שישמעאל יחלה וימות.

במהר"ל (חי' אגדות כאן ובגור אריה שם פסוק יד) מבאר שבוודאי שהיו חולים גם קודם לכן, אך החולי גרם לכאב ולא גרם לאדם ליפול למשכב. ואצל יעקב באופן מיוחד חלה ההתגברות הזו של החולי, שהרי יעקב הוא נרדף מאז שנולד, ואותה רדיפה מקרבת אותו להקב"ה. לכן אצל יעקב יש חולשה, שנרדף גם ממנה. ונראה שאין מפרש כרש"י שהחולי נועד להביא אדם לצוות לביתו, שהרי לשיטתו גם קודם לכן היה חולי, אלא שטעם החולי שביקש יעקב היה כי זוהי מידתו ומדרגתו, להיות נרדף.

אשה צרה עיניה באורחים

"כתיב קמח וכתוב סולת, אמר רבי יצחק מכאן שאשה צרה עיניה באורחים יותר מן האיש". ופירש רש"י דהיינו ששרה אמרה 'קמח' ואברהם אמר 'סולת'. וצ"ב דבפסוק הכל הוא דברי אברהם: "מהרי שלש סאים קמח סולת", והיכן משמע ששרה אמרה קמח והוא אמר סולת. מבאר המהרש"א שכיון שאין דבר שנקרא 'קמח סולת', בהכרח שאברהם אמר סולת, והיא בפועל עשתה קמח.

התורת חיים מבאר באופן דומה, שהיה דיון בין אברהם לשרה, שהוא אמר 'מהרי שלש סאין', והיא שאלה: "קמח?", והוא ענה לה: "סולת". ועצם זה שהיא חשבה שהכוונה לקמח, מראה שעיניה צרה באורחין.

בפרדס יוסף מביא שחלק מהמפרשים גרסו להיפך ברש"י, הוא אמר קמח והיא אמרה סולת. ומבאר החיד"א (מראית העין), שהעובדה שהתורה משבחת את שרה על כך שרצתה לתת סולת, מראה שבאופן כללי אישה עיניה צרה באורחין.

הבעש"ט (פרשת וירא, ובליקוטים על הש"ס כאן) מביא על כך משל, שהאריה אמר לגוריו הקטנים, דעו לכם שאתם הגיבורים הגדולים ביותר בעולם, וכל הבריות יראות מכם, לרבות בני האדם. יום אחד נכנסו הגורים לעיר אחת וראו ציור של שמשון הגיבור משסע אריה. חזרו לאביהם והקשו על דבריו מכוח אותו ציור. ענה להם אביהם, אדרבה, העובדה שהציגו תמונה כזו, מראה שיש כאן דבר המעורר התפעלות, שפעם אחת ארע שאדם גיבור מאד הצליח לגבור על אריה, לעומת רוב בני אדם שאינם יכולים לעשות כן. כך בנידון דידן, העובדה שהכתוב משבח את שרה על נתינת סולת, מראה לנו שבדרך כלל אישה עיניה צרה.

דף פז-ב

הקב"ה שינה מפני השלום

כשרה תמהה על בשורת הבן, אמרה "ואדוני זקן". אך כשהקב"ה סיפר על כך לאברהם, הוא שינה ואמר "ואני זקנת". וע"ז תנא דבי רבי ישמעאל גדול השלום שאפי' הקב"ה שינה בו.

בבני יששכר (מאמרי השבתות מאמר ח) עומד על כך שלא יתכן שיש כאן ממש דבר שקר, שלא יתכן שייצא דבר זה מפי הקב"ה. ומבאר דהנה הפילוסופים הקדמונים (שלא דרכו בדרכי התורה), לא האמינו בנסים חוץ לטבע, ואמרו שאין זה כבוד לפועל אומן שיקלקל מעשה ידיו, וכבודו הוא שמעשה ידיו יכון לעולם. וממילא כיון שהקב"ה ברא הטבעים והיסודות, זהו כבודו שמעשי ידיו לא יהיה להם שינוי ותמורה. כלומר רצון ה' הוא שהטבע לא ישתנה. אך האמת היא כמו שכתב המהר"ל בהקדמה לגבורות ה', שמבראשית ברא השי"ת ב' הנהגות, הנהגה

העמידו דבריהם על דין תורה

"מפני מה חרבו חנויות של בית הינו ג' שנים קודם ירושלים, מפני שהעמידו דבריהם על דיני תורה". והיינו שעל פי תורה מוכר ולוקח פטורים ממעשר, ומדרבנן חייבים, ואותו המקום נהגו כדין תורה.

הזכרנו כמה פעמים את דברי הט"ז (יו"ד ק"ז, א) שחכמים לא יכולים לאסור דבר שמפורש בתורה להתיר. ר"א חבר בשו"ת בנין עולם (יו"ד סי' י) מבאר ע"פ ראיות שכל זה רק כשהדבר מפורש בתורה להדיא, אך אם הדבר יוצא ע"פ דרשה, חז"ל יכולים לאסור. ומבאר דסברת הט"ז היא דדמי לחוכא ואטלולא לאסור דבר שמפורש בתורה להתיר, אך כשהדבר אינו מפורש בתורה להדיא, אין בדבר חוכא לאסור.

בשו"ת אמרי יוסף (למהר"י אירגס סי' מוח) ג"כ כתב כיסוד הנ"ל שדברי הט"ז אמורים רק במפורש להדיא. ומוסיף לבאר את סוגיין שהעמידו דבריהם על דין תורה, שצריך ביאור וכי של בית הינו היו צדוקים ולא קיבלו דברי חז"ל? אלא שהפירוש הוא שהם סברו כדברי הט"ז ולא ניתן לחייב במעשר לקוח שפטור מה"ת. וטעותם היתה שאין זה דבר מפורש בתורה אלא דרשה, ואת זה שפיר יכולים חכמים לאסור.

המהר"ל בחי' אגדות מעיר מה החסרון בהעמדת דברים על דברי תורה, ומבאר שהתורה היא ממידת הדין, והעולם אינו יכול לסבול מדת הדין בלבד, וכדברי רש"י (ריש בראשית) שעלה במחשבה לברוא את העולם במדה"ד וכשראה שאין העולם מתקיים שיתף עמה מידת הרחמים. ומה שמביא את מידת הרחמים הם בני אדם שאינם יכולים לחיות בדין, ואלו דברי חכמים שגזרו גזירות ותקנות כנגד דרגת בני אדם במידת הרחמים. מי שמעמיד עצמו על דברי תורה נשאר עם הדין בלי הרחמים, ואז אין העולם מתקיים.

ושמעתי ממו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל עפ"י הרש"ש, דהנה אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, שמתחילה להתגלות בדין, אך בגמ' נאמר בכל מקום 'רחמנא'. והיינו שמעיקר הדין התורה היא גבורה ודינים, אך כשמצטרפת לשכל האנושי היא נהפכת למידת הרחמים, דמידת הדין הטהורה לא יכולה להתקיים בעוה"ז. ולכן כשמעמידים על דין תורה, שאינם משתמשים בדעת חז"ל, דבר זה אינו מתאים למציאות העולם.

מצות האכלת פועל

הגמ' דורשת שהפועל יכול לאכול רק בשעת גמר מלאכה, אך לא גמר ממש המחייב במעשר ובחלה. דהיינו מצב ביניים. וצ"ב בגדר הדבר.

בספר שפתי כהן עה"ת (לרבי מרדכי כהן מצפת, תלמיד תלמידו של האריז"ל) מבאר את זכות אכילת הפועל בדרך רמוז. ונקדים שיש לתמוה על לשון התורה "כי תבא בכרם רעך", הרי לכאוף המצוה היא על בעה"ב, והיה יותר מתאים שהפסוק יפנה לבעה"ב ולא לפועל.

ומבאר השפתי כהן שהרמז הוא לאדם בעוה"ז, וכרם רעך הוא הכרם של הקב"ה, שאדם נכנס אליו לעבדו. ויש בכרם ענבים אדומים שהם העבירות ועונשי הרשעים, ויש ענבים לבנים (-ירוקים) שמסמלים את מידת החסד

והרחמים. ואומר הפסוק, שהשכר שלו יהיה בגמר העבודה. ומזהיר הפסוק "ואל כליך לא תתן", שלא יעשה העבודה למטרת שכר אלא למען שמו ית'. וממשיך לגבי הפסוק הנוסף "כי תבא בקמת רעך", ומבאר שכרם רעך הוא העוה"ז, וקמת רעך הכוונה כשמגיעים לעוה"ב, ואז קוטף את המלילות דהיינו שכר מצוותיו, ע"ש.

ונוסיף שהשפת אמת (כי תצא תרל"ז) כותב רעיון דומה, ומבאר שהענבים הם הנאת טעמי התורה, ומזהיר הכתוב "ואל כליך לא תתן", שלא תיקח אותם להנאת עצמך, אלא זה חלק מלימוד התורה, והתכלית היא להתחבר למי שאמר והיה העולם.

ונשוב לדברי השפתי כהן, ולאור דבריו מובן מדוע דיבר הפסוק לפועל, כי הכוונה לדבר אלינו. ואפשר שזה הטעם שכאשר חייב במעשר וחלה אינו מקבל, שהוא מקבל רק דבר שעומד לקבל עליו שכר בעוה"ב, ואילו דבר שמתחייב במעשר וחלה יש בו בחינה של שלימות ושכר כבר בעוה"ז.

עקימת פיו הוי מעשה

נחלקו אמוראים האם עקימת פיו הוי מעשה לענין מלקות. וקיי"ל דהוי מעשה.

ענין זה מוזכר בספרים לענין תפילה. ונזכיר את דברי הנפה"ח (פרקים אחרי שער ג, פ"ה), שעיקר עבודת האדם בעוה"ז היא עבודת המעשה, שכן זהו עולם המעשה. ואפילו בתפילה שהיא עבודה שבלב, מ"מ חייב להיות בה מעשה. וכך ילפינן מחנה "רק שפתיה נעות", שצריך להניע את השפתיים, ואם לא, לא יצא יד"ח תפילה. אדם שמהרהר את התפילה בלבד, לא נחשב שהתפלל. ומוסיף בשם האריז"ל שענין התפילה הוא לחבר את חלקי הנשמה - נפש רוח נשמה - זה בזה. הנפש מתבטאת בעקימת שפתיו, הרוח בהבל שיוצא מהפה, והנשמה במחשבת הלב. מי שמניע את השפתיים ומוציא רוח אע"פ שאינו מכוין וחסר לו את חלק הנשמה, אבל מ"מ מקשר נפש ברוח. מי שרק מכוין אינו מקשר דבר, וחסר לו בעבודת התפילה.

בשל"ה (ויקרא תורה אור אות ה) איתא שהנה בזמן החורבן אע"פ שאין קרבנות, ונשלמה פרים שפתינו". ומקשה השל"ה מדוע אין הדבר פועל בזמן המקדש. ומתרץ דהא דעקימת שפתיו הוי מעשה, הדבר תלוי במאמץ הנדרש לכך, דבזמן שאין בהמ"ק קיים, כיון שאדם נזכר שאין בהמ"ק, יש צער גדול בעקימת שפתיו ועל כן הוי מעשה. ואילו בזמן המקדש שאין בדבר צער, לא אמרינן דעקימת פיו הוי מעשה.

ומביא מהזוהר ריש ויקרא על הפסוק "ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאוהל מועד לאמור", דכאן גילה הקב"ה למשה שבהמ"ק ייחרב. וצ"ב מדוע כאן גילה לו זאת, וכי צריך לצערו ביום בניין המשכן? ועוד, מהו "לאמור". ומבאר השל"ה, דהפירוש הוא שגילה לו שהעבודה ממשיכה גם בזמן החורבן, וכיצד? ע"י "לאמור", באמירת פרשת הקרבנות. וא"כ אין זה צער אלא נחמה שלעולם הקרבנות קיימים.

ונמצא לפי השל"ה חידוש, שהוא מכריע במחלוקת אין עקימת פיו הוי מעשה, דתלוי כמה צער יש לאדם העושה עקימה זו.

הולך כעושה מעשה דמי

פועל שהולך משורה לשורה, בזמן ההליכה יכול לאכול מהפירות, ולפי צד אחד בגמ' הטעם משום שהולך כעושה מעשה דמי.

החפץ חיים בספרו שם עולם (פרק ה) מבאר את הפסוק "בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחותיך", שאם אדם רוצה להשלים את עצמו, בכל דבר שעושה יכוין לשם שמים. ואפילו בצרכים הגופניים. וכך הכל מצטרף לעבודת ה'. בכך שידע את ה' בכל דרכיו, הכל ייחשב כיושר המביא לשלימות.

ממשיך הח"ח שזה רק באדם שבזמן פנוי עוסק בתורה ועבודת ה', שאז נראה מכך שגם בשעה שעסק בעניני העולם, הרי זה מחמת ההכרח. אבל אם מבזבז את זמנו הפנוי, הדבר מראה שאין לו ענין בעבודת ה', ולא יחשיבו את מעשי הרשות כעבודת ה'.

ובהערה מביא שהדבר עולה מסוגייתנו שמהלך כעושה מעשה דמי, שגם ההליכה שאינה עצם העבודה, כיון שהיא הכשר העבודה, כמוה כעבודה. כמו"כ מצינו בשבת שמכתף נחשב כהולך, מפני שההליכה מחייבת אותו לכתף. וכן גם כאן, אם מתעסק בחולין לצורך זהו חלק מהעבודה.

ומביא בשם רבי יהושע הלר, על המשנה באבות (ד, יב) "אם בטלת מן התורה, יש לך בטלים הרבה כנגדך. ואם עמלת בתורה, יש לו שכר הרבה ליתן לך", והיינו שאם בטלת מן התורה בזמן הפנוי, הרי שגם בזמנים שעסקת בצרכי הגוף, נחשב כביטול תורה. אך אם עמלת בתורה בזמן הפנוי, תקבל שכר גם על הזמנים שלא יכולת לעסוק בתורה.

בספר חוסן יהושע (לרבי יהושע הלר הנ"ל) מדבר על לימוד התורה, ובמאמר ב פ"א מדבר על הנקודה הנ"ל שכשאדם עוסק בתורה ועבודת ה' בזמנו הפנוי, מצרפים לכך את כל הזמנים האחרים. ונמצא כשמבטל זמנו הוא מפסיד כפל כפליים ממה שביטל, ואם מנצל את זמנו מרויח כפל כפליים ממה שלמד. ומוסיף ששינוי "אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים", שכל שמנסה ללמוד בכל זמן פנוי, אף שאין לו זמן רב פנוי, הכל נחשב כעבודת ה'. אבל מי שאינו מנצל את זמנו הפנוי אזי לא נכנס בגדר זה.

מגילת סתרים

אמר רב מצאתי מגילת סתרים בי רבי חייא.

רש"י מבאר שזו מגילה טמונה, לפי שאסור לכתוב הלכות, וכששומע דבר חידוש וירא לשכחו, היה כותבו ומסתירו מן העין.

באגרות משה (או"ח ח"ד סי' לט) מביא את הגמ' ורש"י, ומוסיף שרואים כאן שאף שאסור לכתוב תושב"ע מותר לכתוב לעצמו שלא ישכח. ורש"י בשבת אומר קצת אחרת, שכותבים שם את דברי היחיד שאינם נזכרים בבהמ"ד. כלומר שיש דעה שהסירו אותה מבהמ"ד, ועדיין רצו לזכרה, וכתבוה במגילת סתרים.

ממשיך האגרו"מ שאמנם איסור כתיבת תושב"ע ילפין מהפסוק "כי על פי הדברים האלה", אך מה הטעם בדבר? ומבאר שנראה לו להסביר, שאם

אדם היה סומך על הכתיבה, לא היתה התורה נלמדת בפיו באופן תדיר. אך כעת שהיא לא ניתנה ליכתב, אין דרך לידיעת התורה אלא כשמשנן לימודו תדיר. ומביא מהגמ' בפסחים (סח, ב) "אלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ, שנא' אם לא בריתי יומם ולילה וגו'", ובריתי יומם ולילה היא תושב"ע, נמצא שמה שמחזיק את העולם הוא התושב"ע.

ומביא עוד מבעל הטורים (פרשת כי תשא לד, כח) על הפסוק "כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית", ובגיטין דרשוהו על תושב"ע, ואיתא בקהלת "וכתוב יושר דברי אמת" - סופי תיבות "ברית", וסמך ליה "דברי חכמים", רמז שברית התורה היא דברי חכמים. מוסיף הבעה"ט שכתוב "על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית", סופי תיבות בגימט' התלמוד, דלימוד הגמ' עליו נכרתה הברית. ומוסיף האגרו"מ שמבואר ברמב"ם שעיקר הלימוד של ת"ח היה התלמוד, במקרא ובמשנה עסקו לפרקים, ועיקר עסקם היה בתלמוד. נמצא שצריך את הלימוד התמידי של התלמוד כדי להחזיק את העולם, ולפיכך לא ניתן להכתב כדי שיהיה הכרח לעסוק בתלמוד באופן תדיר.

ארבעה שומרים

ד' שומרים הם - שומר חנם והשואל, נושא שכר והשוכר. ובגמ' מובאת מחלוקת בין ר"מ לר' יהודה האם השוכר דינו כשומר חנם או שומר שכר.

מצינו בגדולי האחרונים ביאורים ע"ד הרמז והסוד של ארבעת השומרים.

השל"ה (מס' פסחים מצה עשירה אות לה) מבאר שארבעת הבנים בהגדש"פ הם כנגד ארבעה שומרים. ומוסיף שכל אחד מהשומרים הוא כנגד דרגה אחת בעבודת ה'. שומר חנם הוא המעלה העליונה שלא ע"מ לקבל פרס כלל, הוא שומר רק למען שמו ית'. ושומר חנם פטור מהכל, רק כשפושע בידיים, ר"ל כי אין אדם צדיק בארץ וגו' והשי"ת מוחל לו. שומר שכר הוא זה שעובד ע"מ לקבל פרס, ופטור מהאונסין דאונס רחמנא פטריה, אמנם חייב בגניבה ואבידה. אבידה הוא איבוד זמן, גניבה הוא כמבו' במדרש שהשטן טוען שישראל הם גנבים, שמראים עצמם ככשרים ובתוך לבם אינם כשרים. העובד ע"מ לקבל פרס יתבעו אותו על דברים כאלה. שואל הוא זה שכל הנאה שלו, אומר 'הרוג בקר ושחוט צאן... אכול ושתו כי מחר נמות', ואינו מאמין בגמול ועונש. והוא חייב אפילו באונסין, כמדצינו בפרעה וסיחון שהקשה ה' את לבם (שזה עצמו עונשם, להביאם לידי אונס).

נושא שכר הוא על דרך האומר סלע זה לצדקה ע"מ שיחיה בני, ומבו' בגמ' (ר"ה ד, א) שאם הוא מתכוין לתת בין כך ובין כך, הרי זה צדיק גמור, אך אם נותן רק על תנאי שיקבל מבוקשו, אז אינו צדיק גמור, וכך נוהגים אוה"ע. וזה הפירוש כאן, מדובר על מי שנותן אך רוצה תמורה, ובזה נחלקו ר"מ ור' יהודה האם נחשב כשומר חנם שהוא צדיק, או כשומר כנ"ל, ואלו דברי אלקים חיים.

הרמ"ע מפאנו (עשרה מאמרות חיקור דין א, ג) מבאר ע"פ קבלה דד' שומרים הם כנגד ד' אותיות השם, אות י' כנגד שומר שכר, אות ה' כנגד השוכר, אות ו' כנגד שומר חנם, אות ה' אחרונה כנגד שואל (מידת המלכות שאין לה מגרמה כלום). ואכמ"ל בענין זה, והמבין ידקדק בדבר.